

REBECCA SOLNIT

Kagylót a fülhöz

A tengerpart egy perem, talán az egyetlen igazi perem-vidék ebben a világban, ahol a határok nagyrészt politikai fikciók, és nem felel meg a határok megszokott fogalmának, mivel változó, hullámzó és végtelenül áteresztő. A tengerpart nem egy bizonyos hely; hol szárazföld vagy inkább homok, hol pedig egy hatalmas víztömeg sekély széle, amelyet a Hold, a távoli égitest a szerelemhez vagy a vágyhoz hasonló, titokzatos módon irányít. Egy víztömeg mindig mozgásban van, ezért a szárazföld és a tenger között a határ nem olyan, mint Hadrianus fala vagy egy fegyveres őrk által védett zóna; a tengerpart számtalan követség, sárszalonna-diplomácia és medúza-export határvidéke; találkozók, sőt légyottok terepe. Nyitott, de veszélyes határ az ismert és az ismeretlen között, amelyet csak néhány szibilla, kétéltű, rákféle és tengeri emlős léphet át büntetlenül. A part a kölcsönös áldozati felajánlások helyszíne is, a mi vízbe fulladt halottjainké, az ő partra vetett tetemeiké – a holttestek, metaforák, mítoszok állandó partra sodródása is a peremvidékek jellemzője. Ilyen találkozóhely az emberi elme is, ahol a gondolatok rendszerint nem fáradságos munka szüleményei, hanem hirtelen mintegy a partra sodródnak mélyen a felszín alatt rejtőző, ismeretlen költőhelyekről és búvópatakokból, míg a felszín, a logika száraz képzetei megfulladnak a tengerben; az

Rebecca Solnit (1961) amerikai író, esszéista. Munkában a művészet, a kultúrtörténet és a társadalomkritika kapcsolódási pontjait járja körül, különös hangsúlyt helyezve a térbeliségre és a természeti, illetve épített környezettel szembeni felelősségre. Munkásságát gyakran hasonlítják Susan Sontagéhoz. Írásait számos kitüntetéssel, többek között a Guggenheim Alapítvány ösztöndíjával és a rangos Lannan irodalmi díjjal ismerték el. Az itt közölt 2001-es írás (*Seashell to Ear*) a szerző *Storming the Gates of Paradise: Landscapes for Politics* című könyvének zárófejezeteként jelent meg (Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 2007, 379–383.).

álmok, akár a bálnák, összeroppannak saját súlyuk alatt, amikor a reggel a partra sodorja őket; s a kettő között a kétéltű költészet, hiszen a tengerpart a tények és a képzelet, az ébrenlét és az alvás, az én és a másik közötti határra is emlékeztet, és talán a különbözőségek lényegi – vagyis elsődleges, szükségszerű – találkozására is. Sétálni a part mentén, földre szegezett tekintettel keresgélni, ami a fogalmazás és a gondolkodás anyagi megfelelője lehetne, alantas foglalkozásnak számít, amire az angol nyelvben külön szó van: *beach-combing*, tengerpart-fésülés. A lábunk előtt keresgélni történeteket, az ismeretlent, azt, amit már oly régen elveszítettünk, hogy megnevezni sem tudjuk, a kincset, amelytől minden megváltozik, a nem-emberi anyagot, amely felszabadítja az emberit és anyagtalant. A felnőttek választhatnak, hova nézzenek – a partra szegezzék a szemüket, vagy fentebbre tekintsenek, a tengerre és a szárazföldre –, de a gyerekek számára, akik még nem tanulták meg, hogy a tengerpartról elhozott kövek és kagylók rendszerint kacattá válnak, a partfésülés ellenállhatatlan: fésülni a partot, mintha az állandóan fésülködő, fél szemmel mindig a tengerészeket figyelő sellők haja lenne, hiszen egy halom kép, metafora, ötlet hever ott, amelyek könnyebben elmozdíthatók és a tengerpartról hazaszállítva tetszetősebbek, mint a tárgyi leletek. Bölcső és temető a tengerpart a szertesét heverő kagylóhéjakkal, amelyekből a lakókat evakuálták, matrózgyilkos tajték, ugyanakkor – ahogy Rachel Carson írja *The Sea Around Us* című könyve elején – Tenger-Anya. „A tenger lebegteti, hullámoztatja a lányát, együtt áramlik vele, bármerre jár”, írja Hélène Cixous. „Majd anélkül, hogy elválnának, sodródni tovább az állandóan változó vízzel, a testüktől való félelem nélkül, a csontok merevsége nélkül, héj nélkül... S a tenger, az anya, az írás fürdőjében adja át magát a gyönyörnek.” A biológiai test csupa folyékonyság és változás, nem a márványból formált, hanem a tisztátalan tajtékból született Aphrodité, aki akkor jött létre, amikor Kronosz, az Idő, Uranosz levágott nemi szervét a nyílt tenger habjaiba vetette. A tenger ezer módon nyilvánul meg mint test, de ezek nem adódnak össze, mert az összeadás túlságosan állandó művelet, nem illik az áramláshoz, a hullámok nagy morajjal a parthoz csapódnak, majd visszaáramlanak, szinte hangtalanul, csak a homok halk sistergése és a buborékok pattanása hallatszik, újra meg újra, ahogy a szívünk ver, a tenger mindig kifordított és az ég felé nyitott test, a test mindig önmagába hajtott tenger, papírpohárba göngyölt tengerészeti térkép. A fuldoklót könnyebb újraéleszteni, ha tengervízzel van tele a tüdeje, mint ha édesvízzel, mert a tenger, ami épp olyan sós, mint a test, nem hígítja fel a vért és nem repeszti szét a sejteket. Az élet a tengerben kezdődött, régóta tudjuk, majd később, a biológiai fejlődés során megjelent a vér, egyfajta sós óceán, amely tápanyagokat és oxigént szállít, mérgeanyagokat és szövettermelékeket ereszt ki a test torkolatain és csatornáin, és megjelent a magzatvíz, a másik tenger, amelyben mindannyian sötétben lebegtünk életünk első kilenc hónapjában, egészen addig, amíg el nem folyt, jelezve a születés kezdetét. Ahonnan én származom, ott az indiánok úgy

tartják, hogy egykor a Prérifarkas – vagy a Holló, vagy a Teremtő – felmarkolt egy kis sarat a körös-körül hullámzó tengerből, és abból lett a szárazföld, a tengerpart mellett élők pedig azt mondják, hogy aki meghal, az nyugatnak indul, a tengeren túlra, amerre minden folyó tart a Csendes-óceán partjának ezen a lejtőjén. Egy másik, ugyanerről a vidékről származó történet a földet Teknős-szigetnek tartja, amely örökké a tenger felszínén lebeg, és *mindegyik* történetben az áll, hogy a folyékony közeg az elsődleges, a szilárd anyag csupán annak a felszínén lebeg (s azon az éjszakán, mielőtt megérkeztem a partra, hogy ezen az esszén gondolkozzam, azt álmodtam, hogy egy teknőst tartok magam előtt a kezemben, mint egy miniszteráns a Bibliát, s a teknősből folyamatosan szivárog a víz, sokkal több, mint ami a testében elfér, és csak amikor felébredtem, akkor jöttem rá, hogy a szoba, amelyikben körbejártunk, a gyermekkori hálószobám).

Egyik dolog a másikhoz vezet: a gyermeknek azt mondják, tartsa a füléhez a kagylót, hogy meghallja a tenger zúgását, és csak később mondják el neki, hogy a saját teste belső tengerének lüktetését hallja, ahogy visszhangzik a kagylóban, amely valaha maga is a finom fülhallás kedvenc metaforája volt: igazgyöngy termett szemében, de a lány füle kagyló. (Shakespeare: *A vihar*, I. felvonás, 2. jelenet. Babits Mihály fordítása) A gyöngy-szemű Alice tengernyi könnyet hullat, majd abban a tengerben úszik, amely a saját szeméből folyt ki a könnyein túl elterülő furcsa világba, Robert Gober amerikai festő Madonnájának mindkét oldalán egy-egy bőrönd áll, tele apálykor visszamaradt tengeri lényekkel, a bőröndök mintha allegorikus anyaméhek lennének; hiszen míg a folyók: vénák és artériák, az óceán: minden. Nevezhetjük magzatvíz-tengernek, hiszen a magzatvízben keletkezett az élet, az „anyaméh” viszont csep-pet sem illik erre a térre, amely a lehető legnyíltabb az ég alatt – csak a legtágabbra nyitott képzelet láthatja így. A tengerparton mindig minden mozgásban van, ez a hely a változás lényege maga; de a hullámok fölött suhanó pelikánok mintha szárnyas ősgyíkok lennének, és a háromkaréjú ósrákok vakon surrantak tova a dinoszauruszok között, annyi érdeklődést tanúsítva irántuk, mint mondjuk a fényképészet – anyaméhre emlékeztető sötétkamrák, magzatvíz-szerű előhívó oldat –, a politika vagy a költészet iránt. A tenger macskaként lefetyel egy tál tejet, vagy inkább, mivel a folyékony közeg az aktív, a tenger hatalmas tejes tálként nyaldossa a föléje hajoló macskát. A tenger nyaldossa a szárazföldet, vagy a szárazföld ringatja ölében a tengert – az ősi föld, amelynek sosem látott mélységei a tenger bölcsői, s amelynek magaslatait nagyrészt a tengerszintnek nevezett magasságban lakjuk, amit a globális felmelegedés meg fog változtatni, s a tengerpart-térképek elavulttá válnak. Nem egészen erre az allegóriára gondoltak a régi filmek alkotói, amikor a szexuális aktus bemutatása helyett hirtelen váltással a csípőként hullámzó tenger hullámait mutatták. „Igen, amint azt mindenki tudja”, mondja Ismael a *Moby Dick*-ben, amikor még a parton várja, hogy kihajózzon, „az elmélkedés és a víz mindörökké összeházasod-

tak”, s ezzel azt kéri tőlünk, hogy fogadjuk el ezt a játékot a nyelv cseppfolyósságával, amely lehetővé teszi, hogy úgy képzeljük el anyag és tudati aktus kapcsolatát, mint házasságot ugyanazon faj két egyede között, vagyis a párosodás olyan fajtáját, mint ami a Szerelem szülői – levágott hímtagok és tengerhab – között történt. „Minden folyóban és tengerben”, írja Melville kicsit később, „az élet megfoghatatlan fantomjainak tükörképe van: és ez a titok kulcsa.” (Szász Imre fordítása) A lineáris történetmondás: előrehaladás a part mentén, a cselekményben, a történelemben, az egymás követő lapokon – szemben az árapály, a hullámok, a vágyak állandó ritmusával. A könyv és a tenger végül egymásba fordul, papírfehér partra vetett fekete betűk, s a könyv lapjai a szeles tengerparton egymást csapkodják, mint a hullámok – fodrozódó, tajtékzó könyvlapok. A könyv tokja csalóka formájú, mint a kalózok kincses ládája, ami azért készült, hogy felnyissák; mint egy történet hosszú fonala, amelyet a könyv szilárd formájának orsójára tekertek fel, a nyitott könyv völgyes táj, bár a kötésmargó angol neve – *gutter*, csatorna – városi képpel ruházza fel a lapok közötti intim hasadékat. Nyiss ki egy könyvet, és fordítsd úgy, hogy az alját lássad: olyan, mintha egy madarat látnál repülni valahol a messzeségben, a könyv gerince a madár teste, a lapok a szárnyai, a vastag fekete Biblia olyan, mint egy holló, a karcsú képzőművészeti könyvek lapjai mindkét oldalon keskenyebb ívet formálnak, mint az albatroszok. Ezt a könyvet kör alakúra lehetne kötni, a lapok úgy állnának, mint a kerék küllői, a tenger körkörös vizsgálata, önmagába záródó folytonosság, körséta egy szigeten elejétől a végéig; vagy lehetne akvárium, amelyben minden lap olyan, mint a Madonna apály utáni maradványokkal teli bőröndjei, ahol a friss tengervíz a lapokon néha mintha loccsanna egyet, mintha a lapoknak lenne mélységük, amelybe a kezünket meríthetjük, hogy belemarkoljunk a kincsbe. Sétálj a tengerparton: a hínárfonatok hieroglifákként hevernek a homokban, majd felszívja őket a tenger, s mint folyékony tintává visszaoldott szavak, kicsit még imbolyognak a vízben, majd újra kidobja őket a homokra a hullám egy másik, de ugyanúgy olvashatatlan változatban – kockavetés, pálcika-jóslás. Olvasni a tengert, amely a lábunknál áttetsző, a felfelé ívelő hullámokon zöld, a vízpermetben fehér, a mélységekben az égtől kölcsönzött kékké összeálló homályos átlátszóság. A kagylók megismerésének egyik módja, hogy vitrint készítünk, és telerakjuk különféle kagylókkal, a parton azonban a kagyló egy rákhoz vagy egy különös formájú kavicsához vezet, az ismét egy újabb dologhoz, míg végül visszaérkezünk a kagylókhöz, s ez a kagylók megismerésének egy másik és talán messzebbre vezető módja. A tenger mindig olyan, mint egy metafora, de mozgásban levő, rögzíthetetlen metafora, mint egy szív, ami olyan, mint egy nyelv, ami olyan, mint egy titok, ami olyan, mint egy történet, ami olyan, mint egy határ, ami olyan, mint valami egészen más, és mint egyszerre minden. Egyik dolog a másikhoz vezet, s ez az a kincs, ami mindig elfolyik az ujjaink között, és sohasem fogy el.

(Orzóy Ágnes fordítása)